

Tri grijeha eugenike: neprihvatljive konstante prihvaćenog eugeničkog djelovanja

Teo Matković

Zagreb

Sažetak

Eugeniku je 1883. Francis Galton opisao kao »napor usmjeren stvaranju kvalitetne i zdrave djece«. Zasnovan na socijalnom darvinizmu, eugenički pokret se početkom 20. stoljeća širi diljem anglosaksonskog svijeta. Metode se kreću od »edukacije masa« do sterilizacije nepodobnih, gdje se tehnike genetike miješaju sa tehnikama socijalne dominacije. I nakon eugeničkog užasa holokausta, elementi eugenike poput genetičkog savjetovanja ostaju u zakonodavstvu, medicini i institucijama. Zadnjih godina sve je popularnija laissez-faire eugenika, dok razvoj suvremenih genskih tehnologija od sredine osamdesetih započinje novu eugeničku debatu. Uvijek korištena za promicanje »dobrobiti« u skladu s političkim vizijama njenih protagonista, bili oni fašisti, konzervativci, liberali ili socijalisti, eugenika je došla na loš glas jer je redovito u praksi uzimala oblik prisilne reprodukcije politike (policy) u svrhu poboljšanja ljudskih genskih kvaliteta, obično u interesu jedne društvene grupe, a na štetu drugih. Tri su osnovna grijeha eugenike: prisila, rasizam i klasizam. Za »bezgrešno« korištenje genske tehnologije, potrebno je od slučaja do slučaja pragmatički razmatrati medicinske, etičke i društvene implikacije upotrebe svake pojedine genske tehnologije, razvijajući ih postupno i eksperimentalno, uz sudjelovanje javnosti i stručnjaka svih profila.

Ključne riječi: *povijest eugenike, eugenička prisila, eugenički rasizam, eugenički klasizam*

Od sredine osamdesetih godina pojam **eugenika** još jednom postaje sve prisutniji u stručnim i javnim raspravama. Nekada gotovo isključivo vezivana uz **sterilizaciju, pobačaj, državnu prisilu, nacizam i totalitarne oblike vlasti**, danas se eugenika nalazi uz pojmove poput **kloniranja, prenatalne i predimplantacijske dijagnostike, selekcije ili modifikacije spolnih stanica, te osobnog informiranog izbora potrošača**. Ovim kratkim pregledom (proto)eugeničkih praksi pokušat ću istaknuti neke zajedničke crte artikuliranih eugeničkih programa.

Sam pojam **eugenika** stvoren je na engleskom jeziku iz elemenata starogrčkog,¹ tvoreći kovanicu **dobro-rođen**.² U vrhuncu svoje popularnosti, kasnih 20-tih godina ovog stoljeća, eugenika je bila razumijevana kao »napor usmjeren stvaranju kvalitetne i zdrave djece« (Wertz, 1999b). Primjerice, tako su eugeniku poimale dobrostojeće američke seoske obitelji početkom stoljeća kada su sudjelovale na natjecanjima za »najzdraviju obitelj«, koja su na seoskim sajmovima organizirala eugenička društva.

Rađanje zdrave djece neosporno je svakome poželjan cilj. Međutim, eugenika se u prošlosti manifestirala i kao zakonska prisila usmjerena imanju što više ili što manje potomaka te kao regulirana sterilizacija nositelja nasljednih bolesti, neinteligentnih,

1 Etimologija riječi je sljedeća: *eu* – dobro, ispravno, promišljeno, kompetetntno; *genics* je izveden iz *gnēsi-os (genos)* – pripadati rasi, roditi se u braku, odnosno *genn-ētos* – nastao, rođen od žene, smrtan.

2 Stjepan Orešković upotrebljava nešto slobodniji prijevod – odabrano potomstvo (Orešković, 1995a).

siromašnih, ili pripadnika drugih naroda, što je danas malo kojemu pripadniku demokratskih društava prihvatljivo. Izravno vezana uz **holokaust** – kao vrhunac klasičnog eugeničkog djelovanja – eugenika je nakon 2. svjetskog rata postala stigmatiziran pojam.

EUGENIKA PRIJE EUGENIKE

I prije pojave pojma eugenika, u većini su društava smišljeni koncepti i provedene radnje koje su kontrolirale reprodukciju, što bi se kao takvo moglo nazvati proto-eugenikom. Roditeljski odabir supružnika za svoju djecu, kao i običaji egzogamije ili endogamije od davnina skrbe za nastanak »propisnog« potomstva.

Premda je već **Talmud** zahtijevao da, zbog nasljednosti hemofilije, svi hemofiličari budu sterilizirani (McGee, 1997:7), prvi program koji bismo mogli nazvati eugeničkim predstavio je Platon u **Državi**. Jedna od dužnosti vladara bila bi spajanje odgovarajućih parova, poticanje »odličnijih« podanika da što češće opće sa ženama, te uklanjanje sakate djece ili potomstva »slabih« podanika (Platon, 1957:161–163). Tako bi se očuvao broj i povećale kvalitete podanika koje je Platon smatrao nasljednima. Platonova pozitivna³ proto-eugenika nije se zasnivala na široj »teoriji« o nasljeđu te je bila namijenjena prvenstveno ratničkom staležu. Dok pokušaji ostvarivanja takvih ideja nisu zabilježeni, negativna je proto-eugenika u vidu sterilizacije (npr. robova), infanticida i pobačaja bila vrlo raširena.

Između mnogih, i Grci i Rimljani i srednjovjekovni Europljani često su napuštali neželjenu, vanbračnu i hendikepiranu djecu. Zdrava bi djeca bila ostavljena na javnim mjestima, kako bi ih netko mogao usvojiti, dok su djeca s vidljivim anomalijama ostavljena na zabitim mjestima, daleko od ljudi (Wertz, 1999d)⁴. Kršćanstvo je protivljenjem pobačaja vjerojatno doprinijelo povećanju učestalosti napuštanja kao proto-eugeničke metode. Napuštanja se prakticiraju i nakon renesanse, a tijekom industrijske revolucije broj se napuštene djece još više povećava zbog rasta broja izvanbračne djece. Napuštanje hendikepirane djece i danas je uobičajeno, osobito u Rusiji, Indiji, Kini i drugim zemljama gdje roditelji nemaju dovoljno resursa za njihovu skrb. No, običaj napuštanja dojenčadi tek uvjetno možemo zvati eugeničkim, stoga što se djeca najčešće ne napuštaju radi poboljšanja populacije (odnosno sprječavanja reprodukcije »loše« djece), već zbog ekonomskih i socijalnih razloga.

Industrijska revolucija, »eksplozija« populacije te razvoj teorije o nasljeđu stvaraju plodno tlo za razvoj pravih eugeničkih projekata. U devetnaestom stoljeću mnogi su prominentni mislioci imali u svojim djelima eugeničkih komponenata. Tako, primjerice, Herbert Spencer ne gleda blagonaklono na razmnožavanje onih koji su nesposobni da se skrbe o sebi (siromašnih), koji su »po prirodi manje vrijedni« (Supek, 1965:215). John Stuart Mill se slaže sa zabranom vjenčanja osoba koje ne mogu

3 Klasična je podjela eugenike na negativnu i pozitivnu eugeniku: *negativna eugenika* teži spriječiti rođanje nezdrave, »lošije« djece; *pozitivna eugenika* ima za cilj nastanak zdravije, »bolje« djece nego što bi se rodila »normalnim«, ne-eugeničkim putem.

Oba su tipa eugenike usmjerena poboljšanju karakteristika populacije (ili pojedinaca): negativna eugenika to čini kroz minimalizaciju broja »negativnih« ekstrema, dok pozitivna eugenika radi na maksimalizaciji broja »pozitivnih« ekstrema.

4 Objava Svetog Olafa Norveškog, iz 11. stoljeća, prema kojoj se djeca moraju krstiti prije negoli ih se prepusti sudbini, dobro ilustrira učestalost napuštanja djece u srednjem vijeku.

garantirati uzdržavanje djeteta, ali i ograničenjem rađanja u situacijama u kojima prijeti prenapučenost (Mill, 1988:189).

Koncept koji izravno prethodi eugenici i na kojeg se poziva većina klasičnih eugičara jest **opstanak najsposobnijih**. Darwin je **najsposobnijim** shvaćao isključivo ona bića koja su posjedovala najveću **spособnost razmnožavanja**. U tom su smislu sva ljudska bića sposobna; bila ona boležljiva, neinteligentna, siromašna, nemoralna ili hendikepirana, osim ako ih njihovo stanje 1) usmrti prije nego uspiju stvoriti prosječan broj potomaka, 2) onemogućiti u nalaženju partnera, 3) sterilizira ili dovede u stanje u kojemu se ne mogu razmnožavati, 4) obdari potomstvom koje se ne može razmnožavati. (Wertz, 1999d). Socijalni darvinisti i eugičari zadržali su koncept »opstanka najsposobnijih«, ali su izmijenili Darwinovu definiciju sposobnosti tako da biti sposobna znači biti zdrava, inteligentna, moralna, ili jednostavno osoba slična onome tko je definirao parametre »sposobnosti«. Time se osobama s invaliditetom, socijalnim devijantima i siromašnima, premda potpuno sposobnima za razmnožavanje, osporavalo to pravo.

KLASIČNA EUGENIKA

Francis Galton, eminentni britanski znanstvenik i nećak Charlesa Darwina, 1883. godine eugenici daje ime. Cilj eugenike nije bio samo rađanje što više zdrave djece, već i da što veći dio populacije sačinjava potomstvo onih osoba koje posjeduju »superiorne« osobine. Svoje je teze izložio u knjizi **Hereditary Genius** koja je ubrzo stekla veliku popularnost kako u javnosti tako i akademskim krugovima. Baveći se nasljeđem veći dio života, Galton je vidio opasnost za vitalnost nacije u visokom natalitetu »inferiornih« rasa imigranata. Rješenje je vidio u poticanju uglednih građana da imaju veći broj djece te tako zadrže svoju vitalnu ulogu u genetskom *poolu* viktorijske Engleske i SAD-a. Premda je u okviru svog eugičkog programa razmatrao ulogu države, u njemu nije bilo radikalnih elemenata poput upotrebe tajne policije ili eksterminacije određenih »inferiornih« grupa.

Početak 20. stoljeća eugički pokret sve brže jača. Stvaraju se eugička udruženja; prvo je osnovano 1908. u Velikoj Britaniji, da bi već do prvog svjetskog rata bilo na desetine takvih društava diljem Velike Britanije i SAD-a. Godine 1912. održava se prvi internacionalni eugički kongres u Londonu, zatim 1919. u New Yorku, da bi od 1922. redovito zasjedala internacionalna eugička komisija (Živković, 1933). Iste se godine osniva **eugičko povjerenstvo SAD-a**. Američko eugičko društvo 1926. izdaje **Eugenic Cathecism** u kojemu se »daju recepti kako poboljšati ljudsku vrstu i stvoriti više novih genija selektivnim vođenjem ljubavi« (American Eugenic Society, 1926, prema Orešković, 1995:220). Sve se češće kritiziraju ne-eugički brakovi, a raste i socijalni pritisak ka imanju »eugičnijeg« djeteta i korištenju znanstvenih, eugičkih metoda. Eugenika postaje tema svakodnevnih razgovora, propovjedi, popularnih časopisa, ali i dio kurikuluma škola i sveučilišta: predaje se na više od tri četvrtine škola i sveučilišta u SAD (Gar, 1974. prema Rifkin 1999:154), uključujući i elitna sveučilišta kao što su Harvard, Princeton, Columbia i Cambridge.

U takvom društvenom okružju, profesor Charles Davenport 1910. osniva Eugenics Record Office u Cold Spring Harboru, gdje »snima« stanje **biološkog nasljeđa** američke nacije. U arhivu nasljednih karakteristika slijevalo se na tisuće obiteljskih povijesti, a mladima se preporučivalo da prije vjenčanja konzultiraju arhivu, radi izbora kvalitetnog supružnika ili suzdržavanja od stvaranja potomstva (McGee, 1997:8).

U vrhuncu popularnosti eugeniku podržavaju pobornici svih relevantnih političkih pravaca: konzervativci i liberali (Wertz, 1999e), desničari i lijevičari. U ostvarivanju svojih političkih programa svi redom zagovaraju eugeničku metodu. Dok lijevim zagovornicima eugenike u predratnom razdoblju uglavnom manjka političke snage i podrške za provođenje vlastitih eugeničkih ideja (Polšek, 1999:273), druge su političke opcije uspješnije u eugeničkoj mobilizaciji relevantnih društvenih snaga pa tako eugenika ulazi i u zakonodavstvo, iako u različitom obliku i opsegu.

SAD pokušavaju zaštititi svoj *gene pool* restriktivnim eugeničkim imigracijskim zakonom iz 1924. koji gotovo zabranjuje useljavanje pripadnicima »nižih rasa« tj. doseljenicima koji ne dolaze iz sjeverne ili zapadne Europe⁵. Premda na saveznoj razini nikada nije postojao eugenički zakon o sterilizaciji, tridesetak država SAD uvodi zakone koji dozvoljavaju prisilnu sterilizaciju zatvorenika i mentalno oboljelih (Wertz, 1999e), čiju ustavnost potvrđuje ustavni sud 1927.

U Velikoj Britaniji, rodnom mjestu eugenike, Parlament usprkos preporukama liječnika, 1927. odbija uvođenje zakona o prisilnoj sterilizaciji (Živković, 1933), ali privatne inicijative i pritisak javnosti rezultiraju do 1935. dvostruko većim brojem sterilizacija negoli u Americi; njih 40000 (McGee, 1997:9).

Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Italija, Meksiko, Norveška, Švedska, pa i Jugoslavija⁶ dvadesetih i tridesetih godina donose zakone kojima u određenoj mjeri reguliraju reprodukciju. U zemljama Commonwealtha i Skandinaviji ti zakoni najčešće uključuju i prisilnu sterilizaciju, dok su se u zemljama s jakim utjecajem katoličke crkve i udaljenijim od anglosaksonske »eugeničke matice« eugeničke ideje pomiješane s lamarkizmom⁷ manifestirale uglavnom u područjima socijalne higijene, natalitetne politike ili javnog zdravstva⁸ (Polšek, 1998)

U Njemačkoj se, nakon dolaska nacista na vlast, donose zakoni o Eugeničkoj sterilizaciji (1933.) te o Rasnoj higijeni (1934.). Osnova tih zakona bili su postojeći Američki sterilizacijski zakoni i rad Harrya Hamiltona Laughlina, ključne osobe u Eugenics Record Office–u. Osnovani su sudovi za nasljedno zdravlje, koji su na osnovi dojava liječnika i građana imali moć odlučiti o sterilizaciji mentalno ili tjelesno hendikepiranih, psihički bolesnih, ali i društveno devijantnih građana (McGee, 1997:9). Za razliku od drugih zemalja, gdje su se sterilizacijski zakoni odnosili samo na institucionalizirane osobe, u Njemačkoj je steriliziran mogao biti bilo tko (zajedno sa svom svojom obitelji). Samo u prvoj godini rada sudova sterilizirano je 80000 ljudi (Wertz, 1999e), a u sljedeće dvije još 170000 (McGee, 1997:10). Nacistički eugenički

5 Američki predsjednik Theodore Roosevelt bio je veliki pobornik eugenike, upozoravao je Amerikance anglo-saksonskog podrijetla da naciji prijete »rasno samoubojstvo« ukoliko ne uspiju povećati svoje obitelji.

6 Zagrebački profesor Andrija Živković u svom djelu »Eugenika i Moral«, zastupa katoličku eugeniku, utemeljenu na edukaciji i moralnosti, te osuđuje iskvarenu materijalističku eugeniku kakva se provodi u Americi i koja se zasniva na sterilizaciji i kontroli rađanja. Ova podrška eugenici bez podrške eugeničkim metodama nadasve je zanimljiva. Živković nalazi eugeničke elemente u Zakonu o narodnoj higijeni iz 1919. te u Zakonu o spolnim bolestima iz 1933.

7 Lamarkizam je doktrina o nasljeđivanju stečenih osobina. Lako je spojiv sa klasičnom eugenikom jer se »nekvalitetno nasljeđe« ustanovljavalo kako prema biološkim (npr. idiotizam, nasljedne bolesti), tako i prema stečenim socijalnim (siromaštvo, kriminal) ili psihološkim svojstvima (niska inteligencija, alkoholizam) (Polšek, 1999: 272–3).

8 Većina tih zakona tek se uvjetno mogu nazvati eugeničkim jer, premda im je cilj poboljšanje kvalitete populacije ostvaruju ga tek manjim dijelom kontrolom i odabirom nasljeđa. Takve djelatnosti Wertz naziva *euphenic* – globalna strategija čuvanja zdravlja cjelokupne populacije i *euthenic* – poboljšanje zdravlja putem poboljšanja okoliša. (Wertz, 1999f, 1999g).

program u prvoj fazi nije bio namijenjen poboljšanju *gene pool*-a; sterilizirani su tek manjim dijelom bili nositelji nasljednih bolesti (prvenstveno Huntingtonove bolesti), dok su većinu činile nepodobne osobe koje su bile »na teret« društvu (Wertz, 1999e). Od 1935. Nirnberški rasistički zakoni dozvoljavaju i eutanaziju nepodobnih, što tijekom rata eskalira u plansku eliminaciju »nižih« rasa, koncentracione logore i plinske komore.

U sklopu denacifikacije u Njemačkoj se briše svaki spomen eugenici, ali prisilna sterilizacija ostaje sve do 1960. zakonom propisana mjera u nekim državama SAD-a. U Skandinaviji, između kasnih četrdesetih i kasnih šezdesetih, prisilne sterilizacije (medicinske, socijalne i eugeničke) doživljavaju svoj procvat koji broji više od stotinu tisuća steriliziranih. U okupiranom Japanu tek se 1948. uvodi Eugenic Protection Law, koji predviđa sterilizaciju (uz suglasnost ili prisilnu) za petnaestak pretpostavljeno nasljednih karakteristika. Dolaskom sedamdesetih godina 20. stoljeća klasične se eugeničke mjere pozitivne i negativne eugenike gotovo nigdje više ne provode. Naznake prisile ostaju u zakonima Tajvana, NR Kine i Singapura, dok je Japan 1996. ukinuo eugeničke odredbe svojih zakona (Wertz, 1999:a).

NOVA EUGENIKA

Popularnost eugenike počela je opadati već za vrijeme velike gospodarske krize, kada teorije o prevazi nasljeđa nad okolišem gube na snazi. U kasnim tridesetim i ranim četrdesetim godinama, nacistički eugenički program stvaranja superiorne Arijevske rase te holokaust donose eugenici krajnju **moralnu osudu** i u široj je javnosti poistovjećuju s nacizmom. No eugenika samo prividno nestaje; eugeničke ideje ostaju prisutne u genetici, zajedno s uvjerenjem »da se usmjeravanjem društvene pozornosti na molekularno nasljeđe može kontrolirati kompleksne osobitosti ljudskog ponašanja« (McGee, 1997:10). Eugeničko djelovanje nastavlja se i kroz mehanizme poput genetičkog savjetovanja, kontrole rađanja ili »medicinskih razloga za sterilizaciju« (Polšek, 1998). Stručno savjetovanje u vezi potomstva i nasljeđa u prvoj polovici 20. stoljeća zvano **genetička higijena** ili **genetički napatuk**, 1947. godine u Velikoj Britaniji dobiva novo ime – *genetičko savjetovanje* (*genetic counseling*) i biva pročišćeno od naznaka stare eugenike. Genetičko savjetovanje zasniva se na davanju nepristranih informacija i testova temeljem kojih će klijenti doći do vlastite odluke. Za razliku od drugih područja medicine, u genetičkom savjetovanju vrijedi princip **ne-direktivnosti** (suzdržavanje od davanja savjeta i preporuka pacijentu) koji je 1974. formalno usvojila i American Society of Human Geneticists (Wertz, 1997).

Nagli rast spoznaja i mogućnosti genetike⁹, ali i nove demografske i socijalne prilike oživljavaju eugeničke ideje u osamdesetima. U prenapućenim zemljama Azije provode

⁹ Kod klasičnih se eugeničkih metoda eugenička intervencija provodi tek u slučaju kad se nepoželjno svojstvo manifestira. Ova metoda može biti relativno efikasna u smanjenju nepoželjnih karakteristika koje se nasljeđuju dominantnim genima, poput Huntingtonove bolesti (iako samo u teoriji; naime, Huntingtonova bolest nije za vrijeme nacizma značajnije iskorijenjena u Njemačkoj). U slučaju da je nepoželjni gen recesivan za značajnije smanjenje frekvencije trebale bi proći stotine godina. Ukoliko je za svojstvo zaduženo više od jednoga gena ili postoji visoka stopa mutacije, klasične su metode bespomoćne. (Wertz, 1999). Suvremene dijagnostičke tehnike mogu otkriti i nositelje recesivnih gena, ali je klasična metoda sterilizacije neprimjenjiva, budući da gotovo svatko nosi barem po nekoliko nepoželjnih recesivnih gena. Prenatalna dijagnostika može dovesti do smanjenja učestalosti manifestacije težih poremećaja selektivnim pobačajem ili, u perspektivi, »ispravljanjem« gena i tako po efikasnosti daleko nadmašiti metode klasične eugenike.

se državni eugenički programi kojima se pokušava regulirati brojnost i spolna struktura stanovništva, a dolazi i do oživljavanja rasno i klasno diskriminacijskih teorija zasnovanih na **genskom determinizmu**. U skladu s dominantnom ne-intervencijskom liberalnom doktrinom u Americi se javlja nova, *laissez-faire eugenika*. Zasnovana na pravu pojedinaca da odlučuju koliko će i kakvog potomstva imati, ova eugenika isključuje svaku intervenciju države¹⁰. Genetičko savjetovanje postaje ključna institucija *laissez-faire* eugenike. Donedavno se takva eugenika svodila na kontracepciju i pobačaje, liječenje neplodnosti, umjetnu oplodnju, izbor sjemena, te dijagnozu teških genetskih poremećaja u fetusa. Danas se gotovo dnevno izdaju radovi koji dokazuju genetsku determiniranost raznih ljudskih karakteristika, a sličnim se tempom patentiraju i testovi za prepoznavanje genetskih poremećaja. Potencijal predimplantacijske dijagnostike za selekciju željenih karakteristika, zajedno sa širokom i rastućom podrškom javnosti odabiru karakteristika vlastitog potomstva, obećavaju svijetlu budućnost potrošačkoj *laissez-faire* genetici.

TRI GRIJEHA EUGENIKE

Eugenika je kroz svoje postojanje (a i prije toga) rabila najrazličitije metode. Uvijek korištena za promicanje »dobrobiti« u skladu sa političkim vizijama njenih protagonista – bili oni fašisti, konzervativci, liberali ili socijalisti – eugenika je došla na loš glas jer je u praksi redovito uzimala oblik **prisilne reproduksijske politike (policy)** u svrhu poboljšanja ljudskih genskih kvaliteta, obično u interesu jedne društvene grupe, a na štetu drugih (Wertz, 1999b). Dorothy C. Wertz nalazi tri karakteristike svojstvene većini eugeničkih programa, koje ih čine neprihvatljivima. To su **prisila, rasizam i klasizam**. Kod »klasične« eugenike sve su tri karakteristike izuzetno vidljive, ali ih nisu lišeni ni suvremeni eugenički trendovi.

Prisila

Prisila je prva karakteristika koju većina ljudi povezuje s eugenikom i što je čini nepoželjnom¹¹. Postoje dvije vrste prisile: izravna i neizravna.

Izravna prisila, prisutna uglavnom u drugoj četvrtini 20. stoljeća, uzrokovala je najviše neodobravanja. Takvu prisilu provodi država zakonima koji nalažu zabranu vjenčanja, sterilizaciju ili pobačaj osobama za čije se potomstvo smatra da bi bilo inferiorno. U nešto mekšoj varijanti eugeničku prisilu nose i zakoni koji hendikepiranoj djeci i njihovim roditeljima uskraćuju socijalnu, obrazovnu ili financijsku pomoć, stavljajući ih u neravnopravan položaj naspram »zdravih« članova društva.

10 Selekcija spola mogla bi se okarakterizirati kao *laissez-faire* eugenika trećeg svijeta; u mnogim se azijskim zemljama tehnike prenatalne dijagnoze (najčešće jeftinog ultrazvuka) uglavnom koriste radi kontrole spola djeteta, nakon čega se neželjena ženska djeca pobačaju. Unatoč zakonskim zabranama prenatalnog ustanovljavanja spola, veća »potražnja« za muškom djecom (odnosno budućim hraniteljima i skrbnicima obitelji) dovela je u dijelu Azije do ozbiljnog manjka žena. Unutar svjetske populacije nedostaje 60–100 milijuna žena, od čega 20 milijuna u Kini i 23 u Indiji, gdje u nekim provincijama omjer muške i ženske djece iznosi već 10:9 (Wertz, 1997a, 1999h).

11 Dobrovoljno podvrgavanje eugeničkim postupcima, kao što su odabir prikladnog partnera radi povećanja vjerojatnosti rođenja zdravog djeteta, dobrovoljna sterilizacija nositelja nasljednih bolesti te selektivni pobačaj fetusa na kojemu je prenatalnom dijagnozom ustanovljen poremećaj, potpuno je prihvatljivo i uvažava se kao društveno odgovorno roditeljstvo.

Danas se izravna eugenička prisila može naći samo u kineskim zakonima¹², ali je moguće da će se neka vrsta prisile u budućnosti naći i u okviru javnog zdravstva drugih država, poput obaveznog genetskog *screeninga* trudnica.

Neizravna prisila prati eugeniku od njenog nastanka pa do današnje faze. U svim društvima reprodukcija podliježe izuzetno jakoj socijalnoj regulaciji. Kako, kada, koliko, s kime i zašto nikad nije neovisna odluka pojedinca; u formiranju te odluke sudjeluje mnoštvo čimbenika, od ideala *teen*-časopisa, preko savjeta roditelja i svećenika, do sadržaja obrazovnih emisija i političkih govora. Procvat eugeničkog pokreta crpio je snagu iz potpore društva (poglavito srednjih slojeva) eugeničkom ponašanju, a ne iz represivne snage države; čak je i nacistički program eksterminacije zdušno prihvaćen od njemačkih liječnika, dok su susjedi marljivo prijavljivali eugeničkim sudovima svoje »ne-eugeničke« sugrađane (Wertz, 1999e).

I *laissez-faire* eugenika samo je na prvi pogled slobodna od prisile. S jedne strane, između pacijenta i *laissez-faire* eugenike stoje **liječnik-genetičar** i genetičko savjetovanje. Dužnost je genetičara da pacijentima prenese relevantne informacije i izloži raspoložive opcije te njihove konzekvence. Prema istraživanjima koje je na gotovo tri tisuće genetičara iz 37 zemalja 1985. i 1995. provela Dorothy C. Wertz genetičari, usprkos trendu smanjivanja, još uvijek relativno često (pogotovo izvan SAD-a) odbijaju pružati usluge koje smatraju **medicinski nepotrebni** ili **neetičnim** – poput selekcije spola (Wertz, 1997, 1997a) – kršeći na taj način autonomiju pacijenta, ali i pretpostavke *laissez-faire* eugenike. Informacije o genetskim poremećajima koje će većina genetičara (osim u SAD-u, pa i tamo u slučaju anencefalije, trisomije 13, i selekcije spola) davati pacijentima bit će **namjerno pristrane**¹³, pri čemu su genetičari više skloni pobačaju nego li pacijenti.

S druge strane, ključno je koja su to stanja/poremećaji definirani kao vrijedni pozornosti te time podložni liječničkoj genetičkoj intervenciji. Upravo će na takva stanja korisnici *laissez-faire* eugenike ograničiti svoju pozornost¹⁴. Lista »teških« nasljednih poremećaja varira od genetičara do genetičara te osim za nekoliko poremećaja, ne postoji opći konsenzus (Wertz, 1997). Izbor nije neovisan o vanjskom svijetu; liječnicima i istraživačima interesantniji su problemi i terapije za koje su interes izrazila sveučilišta, vlade, pacijenti boljih platežnih mogućnosti i farmaceutske tvrtke (McGee, 1997). Naravno, slike o (ne)poželjnosti određenih karakteristika ne stvaraju se isključivo unutar znanosti, već se znatan dio kreira u drugim javnim arenama: medijima, institucionalnoj politici, zdravstvu, crkvi. Kako se javna debata pokreće prema »osjet-

12 Prema kineskom zakonu o zdravstvenoj njezi majke i djeteta, u slučaju ustanovljavanja teškog genetskog poremećaja, liječnik je dužan dati savjet o pobačaju koji su pacijenti dužni poslušati. Zakon ne predviđa kazne za prekršitelje, niti su ustanovljeni mehanizmi prisile, a u praksi se prisila ne provodi (Wertz, 1999a).

13 Frederick Osborn, veliki promotor medicinske genetike, genetičkog savjetovanja i genetičke demografije istovremeno je tvrdio da »...okolina može biti tako dizajnirana da sama stvara eugeničku selekciju, pri čemu pojedinac ne mora biti svjestan činjenice da je pod »pritiskom« da se reproducira ili da se ne reproducira« (Polšek, 1998:871–872). Genetičko savjetovanje izvorno nije zamišljeno kao neutralno, te genetičari širom svijeta (uz izuzetak SAD-a) navode kao svoj zadatak poboljšanje kvalitete i smanjenje kvantitete populacije (Kina), prevenciju defektnih poroda ili iskorjenjivanje nasljednih bolesti (Wertz, 1997).

14 Analogno, estetska kirurgija kao potpuno komercijalizirani izdanak medicine nudi intervencije samo za nekoliko stanja, koje pomažu održavanju društveno definirane ljepote. Čak da se klijenti i dosjete npr. istegnuti vrat, implantirati bradavice ili bore, tehnike za takve postupke ne postoje.

ljivijim« karakteristikama poput inteligencije, agresivnosti te dispozicija za pretilost i ovisnosti, znanost se sve više koristi kao oruđe za potvrđivanje teza o genskom determinizmu, a izbor karakteristika/poremećaja kojima se posvećuje pozornost događa se izvan genetike.

Sve dok društvena okolina reagira negativno na hendikepiranu djecu, dok liječnici i drugi autoriteti (npr. svećenici) pristrano savjetuju buduće roditelje o opcijama te šansama i perspektivama njihove djece, dok je raspon mogućih akcija mali, dostupnost pouzdanih informacija niska, a socijalni programi nisu prilagođeni djeci s posebnim potrebama, potpuno je smisleno upitati se koliko je novi eugenički izbor slobodan.

Rasizam

Drugi je grijeh eugeničkih programa **rasizam**. Gotovo svi eugenički programi sadržavali su rasističku komponentu. Obično se naslanjajući na mit o rasi (narodu), jednu se rasu (narod) predstavlja kao superiornu i uvodi eugenički program kao obranu od druge, inferiorne nacije ili rase, za koju se tvrdi da se brže množi i »zagađuje« kvalitetnu rasu (narod)¹⁵. Od ključnog je značaja da bude što više »nas«, a što manje »njih« i da se rase ne miješaju. U slučajevima kad se stranci ne mogu izbaciti iz populacije ili su potrebni, radilo se na njihovoj izolaciji. Takvi su zakoni o ne–miješanju rasa na jugu SAD i ne–miješanju kasti u Indiji uspješno održali jednu rasu (kastu) na vlasti, ali se nisu pokazali efikasima ni u sprječavanju miješanja rasa niti u očuvanju karakteristika »superiorne« rase¹⁶. Opravdanost rasizma trudili su se svojim radovima dokazati i mnogi znanstvenici kako prirodnih, tako i društvenih znanosti.

I suvremena genetika bavi se ustanovljavanjem genetskih specifičnosti rasnih, teritorijalnih ili etničkih skupina; to je predmet američkog *Human Genome Diversity* i europskog *HUGO* projekta. Ovi će projekti ukloniti neke rasističke predrasude, na mnoge neće dati odgovor, a neki nalazi već služe za nove rasističke kampanje. Genotip ljudske rase u svim njenim pojavnostima razlikuje se u najviše 0.1–0.3%, pri čemu je najveća razlika u imunološkom sistemu te različitoj učestalosti nekih nasljednih bolesti¹⁷. S obzirom da je korijen rasizma u kulturi, a ne biologiji, i najmanje znanstveno dokazane razlike plodno su tlo za oživljavanje starih eugeničkih teza.

Laissez-faire eugenika nije rasistička, ali može djelovati rasistički. Veću potrebu za eugeničkom intervencijom imaju one grupe izložene većem riziku od teških genetskih poremećaja ili nepoželjnih karakteristika, što su sve socijalno definirane kategorije. Skupine podložnije nekim bolestima ili osjetljivije na određene tipove okoliša već su se našle u nepovoljnijem položaju na tržištu rada i zdravstvenog osiguranja (McGee, 1997), dok se npr. Afroamerikanci u SAD još uvijek sumnjice za agresivnost i nižu inteligenciju. Druga potencijalno rasistička komponenta nove eugenike ima osnovu u njezinoj tržišnoj zasnovanosti. Velika većina naroda u državama manje tehnološke

15 Kako je američki predsjednik (1923.–1929.) Coolidge izjavio za vrijeme svojega potpredsjedničkog mandata »Ameriku treba očuvati američkom... Biološki zakoni pokazuju da nordijska rasa degenerira pri miješanju s drugim rasama« (A Science Odyssey, 1998).

16 Nakon 3000 godina eugeničkog eksperimenta u Indiji, pripadnici kasti razlikuju se prema obrazovanju, resursima i društvenim ulogama, ali ne i prema sposobnosti ili fizičkim karakteristikama. (Wertz, 1999b).

17 Učestaliji su genetski poremećaji npr. Tay–Sachsova bolest u ortodoksnih židovskih zajednica, anemija srpastih stanica u Afroamerikanaca, beta–talasemija na Cipru i Sardiniji, cistična fibroza u kavkaskoj rasnoj skupini (Orešković, 1995a).

razvijenosti i nižeg BDP-a nemaju mogućnost provođenja *laissez-faire* eugenike i time ostaju ne-eugenički (osim ako država ne uvede prigodni eugenički program). Zajedno sa slabijom kvalitetom prehrane, zdravstvene njege, okoliša i životnih uvjeta, ne-eugeničnost postaje još jedan čimbenik koji razdvaja prvi i četvrti svijet, te čini rasizam »argumentiranim«. Fantastična vizija Lee Silvera o postupnom razvoju dvije zasebne rase *generich* i *genepoor* (Silver, 1998)¹⁸, od kojih bi svaka imala svoje mjesto u društvu, ukazuje da rasistički potencijal *laissez-faire* eugenike nije zanemariv.

Klasizam

Treći grijeh eugenike jest **klasna diskriminacija – klasizam**. Od svojih početaka eugenika je bila oružje dobrostojećih srednjih i viših klasa protiv »društvenog dna«. Na jednostavan način eugenika prikazuje da je svatko na položaju koji zaslužuje svojim nasljeđem, a ukoliko program uspije u eliminaciji lošeg nasljeđa, uspjeh će i u eliminaciji siromaštva i socijalne devijacije. Teret tih mjera podnosili su ljudi s margina društva, siromašni i neobrazovani. Početkom stoljeća u SAD-u su psiholozi i socijalni radnici radili brojne »eugeničke obiteljske studije« koje su opisivale inferiornost intelektualnih i moralnih kvaliteta te superiornost reprodukcije siromašnih *white trash* obitelji s juga¹⁹. Širenje njihove »zle krvi«, niske inteligencije i nemoralnih navika nije se moglo spriječiti protu-imigracijskim zakonima i rasnom segregacijom, tako da je uvedena posebna eugenička legislativa koja je zaslužna za 60000 steriliziranih siromašnih bijelaca od 1906. do 1960 (Wertz, 1999b).

U osamdesetima se s novom desnicom vraća i klasna diskriminacija. Noviji primjer klasizma je knjiga Richarda Herrnsteina i Charlesa Murraya **The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life** iz 1994. Oni polaze od znanstvenih nalaza (dobivenih proučavanjem razdvojenih jednojajčanih blizanaca) da je 40–80% inteligencije nasljedno. Tom nalazu pridružuju statističke pokazatelje prema kojima među siromašnima ima puno više onih s nižim IQ-om i više onih s većim brojem djece nego kod bogatijih. Na osnovi takvih činjenica oni traže eugenički program koji bi povećao natalitet bogatih i smanjio ga u siromašnih, jer će u suprotnom IQ nacije padati po 1% svakih 10 godina²⁰. Metode koje predlažu različite su od onih s početka stoljeća; siromašnima s djecom ukinule bi se sve socijalne povlastice, te bi se ekonomski prisiljavali da daju djecu na usvajanje, što bi pozitivno utjecalo na inteligenciju djece (prema Wertz, 1999c). Dok proteklih desetljeća ovakvi radovi nisu imali nikakvog

18 Mogućim društvenim i psihološkim implikacijama visoko-tehnološke eugenike i modifikacije ljudskih bića bave se sve brojnije znanstveno-fantastične priče i filmovi. GATTACA je film koji temelji radnju na hipertrofiranom genetskom esencijalizmu. Među »starijim« knjigama istaknuo bih **Stand on Zanzibar** sociologa Johna Brunnera i **Sanjaju li androidi električne ovce** Philipa K. Dicka. Neke od novijih i dostupnijih kratkih priča jesu, »Prosjaci u Španjolskoj« iz 1991. Nancy Kress te »Cvijeće za Algernona« Daniela Keyesa (Futura, 38), »Zmajevi iz izvorišta« iz 1997. Roberta Reeda, te »Panove frule« iz 1997. Briana Stableforda (Futura, 57/58), »Echea« iz 1998. K. K. Rusch (Futura, 71), »Dani Solomona Gurskog« iz 1998. Iana McDonalda (Futura, 72), »Oceanski« iz 1998. Grega Egana i »Dok nas smrt ne rastavi« iz 1998. Roberta Silverberga (Futura, 76), »Melodije srca« iz 1994. Michaela Flynnia i »Winemaster« iz 1999. Roberta Reeda (Futura, 80/81), te »Zapisano u Krvi« iz 1999. Chrisa Lawsona (Futura, 86).

19 Među uspješnija djela spadaju »studije slučajeva« o obiteljima Jukes, Kallikaks i poznati *Joe Sixty* nazvanog tako radi navodno iznimno niske inteligencije.

20 Autori upozoravaju da testovi inteligencije ne prikazuju opadanje jer su standardizirani, a škole adaptiraju programe tako da distribucija školskog uspjeha ostaje ista. Pitanje što točno ti testovi mjere i koliko je životni uspjeh povezan s inteligencijom (osim u slučaju gornjih i donjih ekstrema) se ne postavlja.

utjecaja na širu javnost, ova knjiga i eugenički program koji ona predstavlja privukao je pažnju relativno velikog broja sljedbenika iz kategorije dobrostojećih i obrazovanih; oni na koje se knjiga odnosi uglavnom za nju nisu ni čuli.

Za klasnu diskriminaciju na području reprodukcije ne treba čekati provođenje plana Herrnsteina i Murraya; trenutno u SAD-u dostupnost i kvaliteta zdravstvenih, pa tako i genetičkih usluga izravno ovisi o platežnim sposobnostima klijenta. Dok će korisnici kvalitetnog zdravstvenog osiguranja tijekom trudnoće, na zahtjev, imati pristup specijalistu obstetričaru koji će im pružiti svu prikladnu prenatalnu njegu i dijagnoze, i po potrebi ih uputiti na nominalno besplatan eksperimentalni sveučilišni program genske terapije, 60 milijuna Amerikanaca bez ili s elementarnim programom zdravstvene zaštite »...tijekom trudnoće vidjet će obstetričara jedino u slučaju hitne intervencije, dok do ezoteričnih terapija (poput genske terapije) može doći jedino ukoliko stanuje u blizini sveučilišne ustanove tercijarne zdravstvene zaštite koja provodi od MediAid-a (program elementarne zdravstvene zaštite za siromašne) potvrđene kliničke pokuse sa prikladnom terapijom« (McGee, 1997:100). To su dva različita svijeta prenatalne njege i dijagnostike, gdje je intervencija *laissez-faire* eugenike dostupna samo imućnijem. Europske države većinom posjeduju strožu zakonsku regulativu u području ljudske reprodukcije, dok javno zdravstvo posjeduje nešto veće resurse. Ograničavanjem intervencija isključivo na medicinski opravdane slučajeve klasna diskriminacija se nešto ublažava jer se rijetki resursi troše prema potrebi prije nego prema platežnoj moći. Istovremeno takva je praksa izložena kritici za državni i medicinski paternalizam, te slabiji razvoj znanosti i medicine zbog nedovoljnog komercijalnog poticaja.

LICEM U LICE S EUGENIKOM

Eugenika je još jednom među nama (ako nas je uopće ikad i napustila). Monstruozni i neuspješni programi koji su se provodili pod imenom eugenike otišli su u povijest (i na Daleki istok). Međutim, eugenika se reafirmirala, uz veliku potporu genetičara i biologa, pod okriljem medicine – bez svoga imena, ali ne i bez svojih proturječja. Širom svijeta provode se na stotine tisuća reproduktivnih intervencija, bilo kroz liječničke napatke bilo na zahtjev roditelja–klijenata, koje nemamo razloga ne nazvati eugeničkim. Primjena novih genskih tehnologija na ljude nužno je eugenička, ali nije nužno i »grešna«. Liječenje, dijagnostika i prevencija bolesti, poboljšavanje plodnosti, te unapređenje kvalitete života i zdravlja cjelokupne populacije samo su neke od potencijalnih dobrobiti što ih nudi eugenika. Karakteru poboljšanja teško je naći iskrene etičke zamjerke – pripadnici ljudske vrste već tisućljećima poboljšavaju sebe i svoje potomstvo, između ostaloga, kroz upotrebu pre- i post-natalne njege, cijepljenja, lijekova, kozmetike i estetskih operacija. Ispravljanje nedostataka ili poboljšavanje putem genskih tehnologija – eugenika – ni po čemu se bitnom ne razlikuje od potonjih metoda i malo je izgledno da s vremenom neće ući u širu primjenu.

S druge strane, nikako se ne smije zanemariti potencijal povećanja socijalnog jaza genske tehnologije – stvarno problematičan aspekt nove eugenike. Također, kao što smo vidjeli, genetika lako postaje »znanstveni« izgovor za prisilu i diskriminaciju svake vrste. Čest pratitelj genetike, optimistični **genski determinizam** jednako je neprihvatljiv u svom svođenju čovjeka na jednoznačan skup naslijeđenih i prepoznatljivih gena.

U kojem će obliku i opsegu, s kojom svrhom i smislom, na koji način i za koga genska tehnologija ući u upotrebu pitanja su koja zahtijevaju odgovor prije nego se postupci nađu u rutinskoj upotrebi (ili izglednije – na nereguliranom tržištu). Kakav god taj odgovor bio (pa ukoliko ga i ne bude), on će biti eugenički²¹. Općeniti (bio)etički kodeksi, premda potrebni, ograničenog su dosega jer njihov utjecaj na praksu nije velik, a značenje im je podložno reinterpetaciji. Za »bezgrešno« korištenje genske tehnologije (i ne samo na području eugenike), potrebno je od slučaja do slučaja pragmatički razmatrati medicinske, etičke i društvene implikacije upotrebe svake pojedine genske tehnologije, razvijajući ih postupno i eksperimentalno (McGee 1997). Procjenu trebaju vršiti stručnjaci iz svih relevantnih područja društvenih, biotehničkih i medicinskih znanosti, uz obaveznu informiranu participaciju što šire javnosti. Jedino se kvalitetnom pravnom regulativom i alokacijom biotehnoloških resursa mogu izbjeći zamke genskog determinizma, prisile i diskriminacije, a svim građanima zajamčiti relativan prosperitet i jednakost u svim pravima.

LITERATURA

- *** (1998). A Science Odyssey. **Eugenics movement reaches its height 1923**.
<http://pbs.bilkent.edu.tr/wgbh/aso/databank/entries/dh23eu.html>
- McGee, G. (1997). **The Perfect Baby**. New York: Rowman & Littlefield.
- Mill, J. S. (1988). **Izabrani politički spisi**. Zagreb: Informator.
- Orešković, S. (1995). Gen-tehnologija: etičke i socijalne implikacije. **Socijalna ekologija**, 4(2–3):219–228.
- Orešković, S. (1995a). Rasne varijacije ili rasne razlike: genetička produkcija novih rasnih mitova. **Socijalna ekologija**, 4(4):331–343.
- Platon (1957). **Država**. Beograd: Kultura.
- Polšek, D. (1998). Eugenika i ljevica. **Filozofska istraživanja**, 71/1998.
- Polšek, D. (1999). Laissez faire eugenika. u: Polšek, D., Pavelić, K. (ur.). **Društveni značaj genske tehnologije**. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Rifkin, J. (1998). **Biotehnoško stoljeće**. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo.
- Silver, L. (1998). **Remaking Eden**. New York: Avon books.
- Supek, R. (1965). **Herbert Spencer i biologizam u sociologiji**. Zagreb: Matica hrvatska.
- Wertz, D. (1997). Society and the Not-so-New Genetics: What are We Afraid Of? Some Future Predictions from a Social Scientist. **Journal of Contemporary Health Law & Policy**, 13:299–346.
<http://www.shriver.org/Research/SocialScience/Staff/Wertz/lawjrl.htm>
- Wertz, D. (1997a). **Ethical and social issues in prenatal sex selection: a survey of geneticist in 37 nations. Social science and medicine**.
<http://www.shriver.org/Research/SocialScience/Staff/Wertz/sexselect.htm>
- Wertz, D. (1999). Would »Eugenic Programs« Work? A Thought Experiment. **Geneletter**, 2/99
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/eugenicprograms.html>

21 Jedina ne-eugenička opcija bila bi potpuna zabrana svih genskih i dijagnostičkih tehnologija za svaku upotrebu vezanu uz reprodukciju. Takva je opcija vrlo neizgledna, s obzirom da bi zahtijevala zabranu mnogih već postojećih i afirmiranih tehnologija poput ultrazvuka i amniocentoze.

- Wertz, D. (1999a). State–Coerced Eugenics in the Postmodern World. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/state-coercedeugenics.html>
- Wertz, D. (1999b). Eugenics: Definitions. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/eugenicsdefinitions.html>
- Wertz, D. (1999c). Eugenics, Class, and IQ: “The Bell Curve”. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/eugenicsclass.html>
- Wertz, D. (1999d). A Brief History of Eugenics: Prologue. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/briefhistory.html>
- Wertz, D. (1999e). Eugenics: 1883–1970. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/eugenics18831970.html>
- Wertz, D. (1999f). What Eugenics Is and is Not: Some Examples. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/whateugenics.html>
- Wertz, D. (1999g). What Eugenics is NOT: Some Examples. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/eugenicsisnot.html>
- Wertz, D. (1999h). Sex Selection: Bad News from China and India. **Geneletter**, 2/99.
<http://www.genesage.com/professionals/geneletter/archives/sexselection.html>
- Živković, A. (1933). **Eugenika i Moral**. Zagreb: Nadbiskupska tiskara.

THREE SINS OF EUGENICS: UNACCEPTABLE CONSTANTS OF AN ACCEPTED EUGENIC ACTIVITY

Teo Matković
Zagreb

Summary

In 1883 eugenics was defined by Francis Galton as an "effort orientated towards creating high-quality and healthy children". Based on social Darwinism, the eugenic movement spread all over the Anglo-Saxon area at the beginning of the 20th century. Its methods involve both "education of masses" and sterilization of the unsuitable, where the genetic techniques have been combined with those typical of social domination. Even after the world witnessed the eugenic horrors of holocaust, the element of eugenics are still present in legislation, medicine and institutions such as genetic consulting. In the recent years the laissez-faire eugenics has become more popular, while the development of contemporary genetic technologies has triggered off new debates on eugenics from the mid-1980s on. Being always used to promote "advantages" corresponding with the political visions of its promoters – be them fascists, conservatives, liberals or socialists –, eugenics has earned a bad reputation. This is so because it has always appeared in the form of a coercive reproduction policy aiming at improved human genetic qualities, which has usually happened to the advantage of a single social group, and to the disadvantage of another. There are three main sins of eugenics: coercion, racism and classism. In order to enable a "sinless" use of genetic technology, one should – from case to case – pragmatically consider its medical, ethical and social implications. This should be done gradually and experimentally by including the public and all kinds of experts.

Key words: history of eugenics, eugenic coercion, eugenic racism, eugenic classism

DREI SÜNDEN DER EUGENIK: NICHT-AKZEPTIERBARE KONSTANTE DER AKZEPTIERTEN EUGENISCHEN TÄTIGKEIT

Teo Matković
Zagreb

Zusammenfassung

Die Eugenik wurde 1883 von Francis Galton als "zur Schaffung von gesunden und mit Qualität versehenen Kindern gerichtete Bemühungen" definiert. Gegründet auf sozialem Darwinismus verbreitete sich die eugenische Bewegung Anfang des 20. Jahrhunderts im gesamten angelsächsischen Raum. Die Methoden umfassten sowohl die "Aufklärung der Massen" als auch die Sterilisierung der Untauglichen, wo sich die Gentechniken mit den Techniken der sozialen Dominanz vermischten. Auch nach den eugenischen Schrecken des Holocaust sind die Elemente der Eugenik in der Gesetzgebung und Medizin sowie in den Institutionen wie genetischer Beratung zu beobachten. In den letzten Jahren wird die Laissez-Faire-Eugenik immer populärer, während die Entwicklung moderner Gentechnologien seit der Mitte der achtziger Jahre eine neue eugenische Debatte ausgelöst hat. Im Einklang mit den politischen Visionen ihrer Befürworter – sei es Faschisten, Konservative, Liberale oder Sozialisten – wurde die Eugenik schon immer zur Förderung des "Wohlstandes" eingesetzt. Auf diese Weise kam sie in Verruf, weil sie in der Praxis immer in der Form einer zwanghaften Reproduktionspolitik vorkam, deren Zweck war es, die Qualität der menschlichen Gene zu erhöhen, zumeist im Interesse einer sozialen Gruppe und zu Ungunsten anderer. Drei Hauptsünden der Eugenik sind Zwang, Rassismus und Klassismus. Um die Gentechnologie "sündenfrei" einzusetzen, müssen von Fall zu Fall ihre medizinischen, ethischen und sozialen Folgen berücksichtigt werden. Diese Überprüfung soll allmählich und experimentell durchgeführt werden, und zwar so, dass an ihr sich die Öffentlichkeit und Fachleute aller Fachrichtungen beteiligen.

Grundausrücke: Geschichte der Eugenik, eugenischer Zwang, eugenischer Rassismus, eugenischer Klassismus